

Aleksandras VANAGAS

MIESTO VARDAS *KVĖDARNA*

Manoma, kad 1329 m. kryžiuočiai sugriovė Kvėdarnos pilį. 1554 m. Kvėdarna – jau karališkasis dvaras, 1568 m. – miestelis; 1593 m. – valsčius (4 : II).

Vardo kilmė visiškai neaiški. Svarbiausia dėl to, jog sunku nustatyti, kokia buvo pirminė jo lytis. Istoriniai užrašymai įvairuoja: *Xedeystain*, *Xedeystain* (R. Batūros nuomone, tai Kvėdarna – 3 : 430), *Quedenowe* (*Quidinowe*) (2 : I 168), XVI a. pa- baigos – до *Хведойнь*, до *Хведань*, *Хвейдайни*, *Хведойнского*, *Хвейдонского*, зъ *Хведонь* (5 : 325), *Chwejdany* 1568 m., *Queydany* 1690 m., *Qeydany* 1710 m., *Qeydany* 1759 m., *Chweydany* 1843 m., *Chwejdany* 1854 m., 1855 m., 1862 m. ir pan. (1). Po- piežius Pijus VI savo 1783 m. rašte Kvėdarnos bažnyčiai, vyskupas S. Giedraitis 1783 m. bei vyskupas J. Giedraitis 1811 m. raštuose Kvėdarnos bažnyčiai miestelį vadina *Chweydany*. Valančius knygoje „Palangos Juzė“ ir „Žemaičių vyskupystė“ ra- šė: „*Kwiedajnes* parakwija“, *Kwiedajnej* (7 : 17).

Nepaisant gana skirtingo rašymo, pastebimas ir aiškus dėsningumas – visos ly- tys neturi priebalsio *r*. Tai nėra atsitiktinis dalykas – Kvėdarnos praeities bei tarmės tyrinėtojai nurodo, kad ankstesnė, iki šių laikų senosios kartos gyventojų kalboje išlikusi lytis taip pat yra be *r*: *Kvėdaina* (6 : 55; 7 : 17). Taigi istorijos šaltiniai atspindi būtent šį, senesnįjį, miestelio vardo variantą. Atidžiau palyginus vardo tarimą ir istorinius užrašymus, galima rasti ir daugiau dėsningumų.

Miestelio vardas tarmiškai skamba taip: *Kvîedâna*, *Kvîedârna* (6 : 55): balsis *ė* sudvibalsėjęs, o dvibalsis *ai* – suvienbalsėjęs. Istorinių dokumentų užrašymai *Xede- yctain*, *Xedeystain*, *Хведойнь* ir pan. tam tikru laipsniu gali atspindėti senąjį, ikitar- minį tarimą, o lytis *Хведань*, *Хвейдайни*, *Chwejdany*, *Queydany*, *Qeydany* jau atspin- di jų vieną ar kitą tarminę ypatybę. Taigi galima tvirtinti, jog senoji, pirminė miesto vardo lytis buvo *Kvėdaina*.

Kada ėmė rodytis lytis *Kvėdarna*, nėra visiškai aišku. Matyt, kurį laiką buvo var- tojamos pagrečiui abi lytis. Vaižgantas 1904 m. rašo *Kvėdarna* (8 : X 59), K. Būga 1908 m. – *Kvėdaina* arba *Kvėdarna* (2 : I 168, 425; II 19), K. Jaunius 1911 m. – *Kvė- darna* (6 : 55) ir pan. „Lietuvos apgyventos vietos“ (1925 m.) teikė lytį *Kvėdarna* (9 : 349). 1956 m. Bostone išleisto „Lietuvos žemėlapių vardynė“ A. Salys į pirmą vietą

iškėlė *Kvėdarna* (10 : II 525). Prieš karą buvo Kvėdarnos valsčius, matyt, galutinai sutvirtinęs *Kvėdarnos* pozicijas – „Lietuvių kalbos rašybos žodynas“ (1948 m.), „Kalbos kultūra“, „Mūsų kalba“ kodifikacine laikė jau tik lytį *Kvėdarna*.

Kodėl *Kvėdaina* pakito į *Kvėdarna*, tiksliai pasakyti sunku. Greičiausiai čia bus lėmusi kai kurių kitų vietovardžių, ypač pajūrio upės ir gyvenvietės vardo *Drėverna*, bei asmenvardžių, vėliau pavardžių su *kvedar-* (*Kvėdaras*, *Kvėdaris*, *Kvedarŷs* ir kt.) analogija.

Vadinasi, galima konstatuoti, jog lytis, kurios kilmę tektų aiškinti, yra *Kvėdaina*: šaknis *kvėd-* ir priesaga *-aina*. Tačiau kaip ji susidarė, iš ko kilo, lieka neaišku. Ypač todėl, kad daugiau lietuvių vietovardžių su *kvėd-* nežinoma. Vis dėlto būtų pamato pritarti K. Balčiūno iškeltai hipotezei, jog miestelio vardas yra vandenvardinės kilmės. Pasirodo, kad per miestelį tekančio upelio, kurį dabar žmonės vadina tiesiog *Upeliu*, ankstesnė lytis, ir dabar žinoma senųjų vietos gyventojų, buvo *Kvėdainėlė* (7 : 17). Štai ką apie šį upelį rašo B. Smigielskis 1908 m.: „*Kvėdai nelė* ateina iš rytų, iš Šventgirių, įpuola į Kvėdainos prūdą, *Giniota* teka iš rytų į tą patį prūdą ir susivienijus su Kvėdainėle, teka į vakarus iki Jūrai“ (11 : 348). Tad upelio vardo *Kvėdainėlė* tikrumas abejonių neturėtų kelti.

Galima spėti, kad upelio vardo mažiškinė lytis su priesaga *-ėlė* yra vėlesnė, antrinė. Pradžioje tikriausiai buvo upelis, vardu **Kvėdaina*. Iš jo ir radosi gyvenvietės vardas *Kvėdaina*. Tokia gyvenamųjų vietų vardų daryba lietuvių kalbai visiškai natūrali. *Rūsnė* up. – *Rūsnė* mst., *Dysnà* up. – *Dysnà* k., *Dūkštas* ež. – *Dūkštas* mstl. ir t.t. Vėliau, išaugus Kvėdainos gyvenvietei, upelio vardas virto mažiškinė lytimi. Tai lietuvių vardyne taip pat įprastas reiškinys: *Vilnia* up. – *Vilnia* (dabar *Vilnius*) mst. – *Vilnelė* up., **Vilkamergė* up. – *Vilkamergė* (dabar *Ukmergė*) mst. – **Vilkamergėlė* (dabar *Ukmergėlė*) up., **Snaigupė* up. – *Snaigupė* k. – *Snaigupėlė* up. ir kt.

Šitoks miestelio vardo *Kvėdaina* kilmės aiškinimas atrodytų visiškai įtikimas, jeigu būtų įmanoma pateikti priimtina upės vardo **Kvėdaina* etimologiją. Deja, tai padaryti ypač sunku, nes, kaip minėta, vardas *Kvėdaina* lietuvių ir apskritai baltų vardyne yra labai vienišas. Aišku viena, jog upių vardams priesaga *-ain-* yra tikrai būdinga: *Mól-aina*, *Gél-ainė*, *Kam-ainė*, *Kam-ainià*, *Ópst-ainė*, *Lap-ainià*, *Jósv-ainis*, *Krēt-ainis*, *Sárk-ainis* ir kt. (12 : 73–74).

Miesto vardą *Kvėdaina* arba *Kvėdarna* K. Būga lygino su buv. Rytprūsių vietovardžiu *Quedenowe* (*Quidinowe*) (2 : I 168, 425). Šaknį *kvėd-* dar galima sieti su latvių *Kvedila* pv. *Mazzalvoj*, *Kvedilka* pv. *Mėmelēj* (13 : II 196). Kokia buvo pirminė šaknies *kvėd-* reikšmė, nustatyti neįmanoma. Todėl ir teikiamoji *Kvėdainos* etimologija pasilieka hipotetiška.

Literatūra

1. Lietuvių kalbos instituto abėcėlinė istorinių vietovardžių kartoteka.
2. K. Būga, Rinktiniai raštai, I–III, Vilnius, 1958–1961.
3. Petras Dusburgietis, Prūsijos žemės kronika. Parengė, įvadą ir paaiškinimus parašė, žemėlapij sudarė Romas Batūra, Vilnius, 1985.
4. Tarybų Lietuvos enciklopedija, I–IV, Vilnius, 1985–1988.
5. И. Спрогис, Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия, Вильня, 1888.
6. V. Grinaveckis, Kelių žemaičių vietovardžių gretiminės formos, – Kalbos kultūra, 1970, Nr. 17, 55–56.
7. K. Balčiūnas, Kvėdarna, – Mūsų kalba, 1977, Nr. 6, 17–18.
8. Vaiszgas, Sanaszas geografiszkuju Lietuvos vardu, – Dirva–Žinynas, 1904, Nr. 10, 35–61; Nr. 11, 3–29.
9. Lietuvos apgyventos vietos, Kaunas, 1925.
10. A. Salys, Raštai, III, Roma, 1983.
11. B. Smigielkis, Kun. Vikaro užrašai, – Draugija, 1908, Nr. 24, 342–350.
12. A. Vanagas, Lietuvos TSR hidronimų daryba, Vilnius, 1970.
13. J. Endzelīns, Latvijas PSR vietvārdi, Rīgā, I, 1956, II, 1961.

DER STADTNAME KVĒDARNA

Zusammenfassung

Die gegenwärtige Form des Stadtnamens *Kvėdarna* ist neu – die alte und echte Variante des Namens war *Kvėdaina*. Der Stadtname stammt vom Flußnamen ab. Ortsbevölkerung nennt den Bach *Kvėdainėle* oder einfach *Upėlis*. Die frühere Namensform dieses Baches war *Kvėdaina*, von welcher auch der Stadtname *Kvėdaina* stammt ab.